

DECLARACIÓN UNIVERSAL SOBRE LOS DERECHOS DE LOS PUEBLOS INDÍGENAS

Én xi kisik'ejna Naxinandá xi tjio Jtin t'a s'e kjoatéxoma xi
b'asenjtai chjota yama.

Nó 1994, chjota titjónle nd'ia básenle naxinandá xi Asamblea General de las Naciones Unidas, 'mi nga castia, jngo en kisik'ejna, nga k'iaxo nga nixin ñajanle (9) sá agosto kuijto su'ile xi chjota yama nga tjondai sond'e. N'io tse jkua jtin kui nga k'ua jkima, tonga jé jkuab'aijsen xi kijsua jkuanda nga k'ua kjima, kui nga jé xi mele chjota titjónle nd'ia basenle naxinandá xi Naciones Unidas 'mi nga kastia (k'oa Naxinandá xi tjio Jtin, k'uijinle nga éna) nga jé likui te yoma kuafo, nga jé likui te jkinrra sikiaon, nga likui kata jchaale nangile, nga jé likui te to taon kata 'ya jos'in tsa'ya taon chjota jchingale k'uate jo tsin mat'ain sak'ua chjota yama. N'io ña'i tjin jé kua xi tjio jin.

Jé nixinle chjota yama s'a je naxinle jngo xá n'ai: nga kichjue tjao jé kjoatéxoma xi sikuinda chjota yama. K'ua je xá xotjin sa jngo sjale kjoatéxoma xi sikuinda chjota yama. Jé xon xojki bakole jngo diá chjota xále, jngo jkuab'aijsen xi tsoyale t'a ts'e jo 'sin nda nixáka. N'io tse jkuañ'ai kijchaa nga tsa titjón kinójkuayani jé kua xo jtin, kan nó jtile nga ki'sia. Kui xi mele jé én xojtin nga jé likui te to taon kata 'ya jé chjota ningala nga to xkia chjota, nga kata bijtoson jé én xi nrua 'ta xon xojki, nga xkon kata 'ya xingia.

Nga jé tjiginna nga jé nó 2008 nóle én yama, kui nga k'uate tjinnena nga nikjaisjen inatjin t'as'e jo tsin tjio chjota yama, jo tsin to yó tícha éngle. K'ua jé jkua xon jtin n'io sikiaon jé naxinandána k'uate jé jkua chinéná. Kui nga kui xi sijele ngats'i naxinandá, kao nd'e kao ngats'i chjota xi sikjao kjoa xo tjin nga n'io kata nikuinda je chjota yama.

*Ban ki-mon, chjota n'gakjole Naxinandá xi tjio Jtin
Én xi kisik'ejna nga kijto s'uile naxinandále chjota yama, nó 2008.*

Xi titjón

Je kjoatéxoma xi b'ajséntjai chjota yama xi tsak'éne nd'ia basén titjónle son'de xi Naxinandá xi tjio Jtin 'mi jé jkoatse tinixáka, sanda k'ia nga tifi'sia nó 1970 nga k'ua jkima, k'ia nga jé chjota xi tjio jin Consejo Económico y Social (chjota xi kosonle jo s'in nixáka taon kao naxinandá), xi t'a s'e Naxinandá xi tjio Jtin (ONU)nchjani, tsak'ene nga chot'aya jo 'sin jtio k'uate jo 'sin be jé chjota yama nga jtondai son'de.

Jé xon ña kise'ta xi kisoko nga kichot'aya jo 'sin jtio chjota yama xon Martínez Cobo tsak'inle, 1981 kao 1984 kinikasen k'ia nga tsayale nga n'io majchén chjota chine xi kuai sixáka chjota yama. Nó 1982 kitsia jé xá xojtin, jé kjoatéxoma xi sikuinda xi chjota yama. Nó 1985 kits'ia xá xotjin, k'ua nó 1994 tsak'exkia jé nga jkole xi Comisión de Derechos Humanós xi t'a ts'e ONU njcha.

Nga jé jngo nó jaa, k'ia nga jé xi én 5 tse jkua 49/214 xi kinikasenle xi Asamblea General 'mi, ni'xin 23 le nó 1994, nga k'uate kinijéle jkuanda nga jsua nd'e nga kuatiojtin chjota chine xi sixáka k'oate k'uajsenjatai chjota yama. K'ua k'ia nga kichobayani jé jkua xojtin k'ua tsak'aile xá chjota xi kisinda xon xi tibokjoayaña, k'oate kijsoa ngan'io chjota yama. Xi Conclave Indígena tsak'inle.

Te jngo k'a kichobayani jé jkua chjota yama, k'oa sand'a nó 2006 nga koan jngo jé xon xotjin, te kui nó xo kji nga kinikasenle chjota xi ya Consejo de Derechos Humanos tjinle xá, nga titjon kichot'aya, Jkua 2006/ 2, ts'e nix'in 29 le sa julio nó 2006 tsak'inle. K'ua te kui nixin xojki kinikasen t'atse chjota Asamblea General de Naxinandá xi tjio Jtin.

Jan kan kao jngo k'a kinójkuayani jé kjoatéxoma xi k'uajsenjatai chjota yama, kan nó jaa, k'ua san'da nixin 13 le sa septiembre nó 2007 kjsua jkuanda jé Asamblea General nga kata 'ya xkon jé kjoatéxoma xi b'ajseinjatai chjota yama.

Chjota xá titjonle naxinandá México, naxinandána, n'io tsakatio ts'inya t'ats'e jkua xojtin, san'da nga kitsia no 1985 san'da nga jé kijtue k'uate kisjuand'e Asamblea General.

N'io xkon jé énle nd'ia basen ONU nga jé nd'ia básenle son'de, kjuanda jé én xi kisik'enja.

Ningala nga likui mele sitjoson jé chjota xá mje xi sije xon xotjin, ña xi k'uaile nga n'io nga k'uinyale xíngiá kao xtina nga tijna ngo kjoatéxoma xi b'asentjai chjota yama nga tjondai sond'e.

Jé én xi kisik'ejna Naxinandá xi tjio Jtin t'a ts'e Kjoatéxoma xi b'asentjai chjota yama, tsoyana jngo ndia xi tsua jkuanda nga ngiza nda kuiyoa.

Nga kata bijtoson jé xi tso jé kjoatéxoma xo tjin jé xána kao tse xtina; k'uate jé xále naxinandána.

Í naxinandána, México, chjota xi tjinajin xá ya nd'ia xi Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas "CDI" (Nd'ia Basen xi Bacoyale Chjota Yama jo s'in nda Koatio, nga éнна) 'mi, n'io menajin nga kata 'yale jé kjoatéxoma xi b'asentjai chjota yama xi kisik'ejna Naxinandá xi tjio Jtin(ONU), xi nixin 13 le sa septiembre le nó 2007 kijto. Kui nga én yamale chjota tejao kuandanni, nga jé xi menajin nga kata 'ya nga k'oa tjin kjoatéxoma chjotse.

Kao jé xá xojti jé chjota xá titjóna jsua inajtile nga n'io jé chjota yama.

Luis H. Álvarez Álvarez

Ngajko

**Nd'ia Básenle Naxinandána xi Tsoyale Nd'e Yama jo s'in Nda Koatio (CDI,
Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas)**

Jan kan kao jngo k'anni nga ti chobani jkua

Jkua jan kan kao jin, xi kichobayani

kijesua jkuanda nga nixákao kjoatéxoma xi sikuinda jchona yama

[sin remisión previa a una Comisión Principal (A/61/L.67 y Add.1)]

**61/295. Én xi kisik'ejna Naxinandá xi tjio Jtin t'a s'e
kjoatéxoma xi b'asenjtai chjota yama.**

Asamblea General,

N'io Tinijkao jé én xi kinikasenlao chjota xi jtile xá ya nd'ia basen xi Consejo de Derechos Humanos 'mi, nixin 29 le sá junio le nó 20061, nixin nga jé chjota xi Consejo 'mi xále kijsuand'e nga kata 'miyale chjota yama nga tijna jngo kjoatéxoma xi b'asenjtai. k'ua jé xon xojtin jé Naxinandá xi tjio Jtin kisinda.

Kinik'aaijsainnijin t'a ts'e én xi kinikasaan ,nixin 20 le sá diciembre, nó 2006. Jkua 61/178 tsak'inlaijin. N'io nda kichot'aya jé jkua xo jtin kui nga jan kan kao jngo k'a kichobayani.

Kjoatéxoma xkon jé én xi nrua t'a jé kautexoma xi b'asenjtai chjota yama

107ª sesión plenaria

13 de septiembre de 2007

Xi fi t'a

Énle Naxinandá xi tjio Jtin t'a ts'e kjoatéxoma xi sikuinda chjota yama

Asamblea General,

Kinisinlaijin xon xi kisikasen jtin chjota titjónle naxinandá kao jé énle nga sijkitoson jé kjoatéxoma xi kiset'a xon xi kisikasen,

Ña k'ua tso nga jé chjota yama k'uate chjota xijkua jo chjota xik'a kui nga k'uate jtinle nd'e nga kuatio jo s'in mele, kui nga xkon jchaa ningala nga jkai s'in béni.

K'uate k'ua tso nga jé chjota yama k'uate n'io tse nga n'io jsuale naxinandále kao nga yíje naxinandá,

K'ua tso gna likui nda jtín nga tse chjota xi ng'a k'uajse yaole, nga likui k'ua tso jé kjoatéxoma kao jé jkuachine.

Nga likui nda jtín nga to taon jcha chjota yama.

Je xon xo jki n'io sik'aíjsen nga to taon 'ya jé chjota yama san'da k'ia nga jé chjota chikon xinguandajan tsajkaale nangile. Kui xi likui jsuan'dele nga nda jtío.

Kui nga jé kicho nixin nga 'ya xkon k'uate k'uinyale chjota kao xtina nga kuate jtíle nd'e chjota yama nga 'jcha xkon

N'io jtíne nga kata 'ya kjoatéxoma xi b'asenjtai k'uate xi sikuinda jé chjota yama xi jé n'io jkuatse kijto, to kuas'in jkuet'a jé jkua xikon xi likui jsua nd'ele chjota yama nga ngiza nda kuatio k'ua ni'ya toxkia skueni..

Tsa nda sko'taya chjota yama meni xi likui jsua nd'ele nga nda kuatio, k'uate tsa skot'aya jé kjoatéxoma xi sikuinda k'ua sisinle, naki kjoatéxoma jé nangingle k'uate jé skosonle meni xi ngiza jkendiale jé naxinandále kao chjota xinjkin.

Nga 'ya xkon jé jkuab'aíjsenle kao jkua chinele chjota yama nda sixá jé son'dena kao jé naxinandána.

Jé xi n'io menajin nga nda kuatio jé chjota yama nga kijto jé chjota jto'me nagingle.

Nga jé chjota yama jtínele kuate jtíle nd'e nga jé sikuinda xtíle

N'io jtínele nga sijkitoson chjota xále naxinandá jé kjoatéxoma xi sikuinda chjota yama nga tibijtisonle naxinandá xi'ka.

Nga jé én xojkuan xi jsuale nga n'io chjota xi jtío kon i sond'ena, k'uate jsuand'ele naxinandá nga jsua ny'an kuatio.

Jé xon xi kisinda Naxinandá xi tjio Jtin, kao jé jkuanda xi kijuand'e nga k'uaile xá, nga jcha xkon jé jkuab'aijsenle. K'uate nga k'uaind'ele chjota yama nga chjota xá jtiton kuan tsa kui xi mele. K'uate kua tso jé én xi kinik'ejna nd'e xinguandajan xi Viena 'mi, nga jtile nd'e chjota yama nga kuatio jo s'in mele.

Tonga likui jtín nd'e nga jche jin chjota xi k'uasenjtai jé kjoatéxoma xojtin.

Nga 'ya xkon jé kjoatéxoma xojtin k'ia nga jsua nda kuiyoa nga naki kao jkuaxkon tokon kuitojme

K'uate jtinele nga kata sikijtoson jé chjota xána jme xi tisijé jé xon xojtin

Jé chjota xi jtínle xá ya nd'ia basen xi Naxinandá xi tjio Jtin 'mi nga koakoya son jé én xi nrua t'a jé kjoatéxoma xi sikuinda chjota yama

Jé xon xotjin jngo kjuanda nda xi kitjuele chjota yama, k'ua je xá xi tis'in chjota xi jtínle xá ya Naxinandá xi tjio Jtin.

Jé chjota xi yama toñala nga kuai jtínle end'e nga jcha tjao, nga likui jcha taon tjoña naxinandá ña kuicho. K'uate jé naxinandá yama jtín end'ele nga nda kuatio.

Tjin chjota yama xi n'io tñikuinda k'ua jtín xi likui k'ua kjimat'ain, kui nga kjai s'in beni je chjota xá titjonle.

Kui nga kao kjuaxkon tokon nruat'a je kjoatéxoma xi sikuinda chjota yama xi kisindana je nd'ia basenna xi Naxinandá xi tjio Jtin 'mi. Kua kui xi kjuasua sjuale chjota xi kisinda xon xotjin nga naki kao kjuanda nisinle én xi s'a nrua t'a:

Kjoatéxoma sja (jngo) 1

Jé chjota yama kao je naxinanda yama jtíle nd'e nga k'oate s'in koatio jo s'in jtínle nd'e nga ts'i chjota nga tjondai sond'e xi sisinle chjota xále jé kjoatéxoma xi kisik'ejna t'a

jngo xon Naxinandá xi tjio Jtin, kao jé kjoatexomale nga tjondai sond'e xi én Declaración Universal de Derechos Humanos 'mi, kao jé xon xi Normatividad Internacional de los Derechos humanos 'mi.

Kjoatéxoma sja (jaó) 2

Nga ts'i chjota yama kaote tjinle nd'e nga k'uate s'in sijcha yaole jo chjota xik'a, nga koate k'uaind'ele nga jé kjoatexomale naxinandá k'oasentjai, k'oa nga nisinle ningala nga chjota yama.

Kjoatéxoma, sja (ján) 3

Nga ts'i naxinandá yama tjile nd'e nga skue ndia xi ngiza kjendiale. Tjinle nde nga k'uate jé jkostonle jo s'in kjoatéxomale xinkjin k'oate jó s'in sixa, k'oa jó s'in koatiko xik'a nd'e kao xik'a naxinandá, k'oate jó s'in skueni.

Kjoatéxoma, sja (ño) 4

Nga ts'i naxinandá yama tjinle nd'e nga koate s'in kjoatéxomale xinkjin jo s'in sakatéxoamle xinkjin chjota jchingale, k'oa tjinnéle je chjota xa titjonle nga sjuale ngan'io jé xále.

Kjoatéxoma, sja (aon) 5

Nga ts'i naxinandá yama tjinle nd'e nga k'oate s'in sixá, skue, kjoatexómale xinkjin, nga k'oate s'in koatio jo s'in sakatio chjota jchingale nga nsjai; k'oate nga ngiza xkon koan je kjoatéxomale. K'oa tsa mele nda koate tjinle nd'e nga k'uejna jin kjoale naxinandale.

Kjoatéxoma, sja (jaon) 6

Nga ts'i chjota yama tjile nd'e nga jngo naxinandá kuinchjani, nga jngo naxinandá sikuinda.

Kjoatéxoma, sja (ñato) 7

- 1) Nga ts'i chjota yama jinle nd'e nga sijcha yaole, nga likui nikiaon yaole kao jé kjoab'aisjenle, nga tojña k'oajme.

- 2) Nga ts'i naxinandá yama tjile nd'e nga ny'an koatio, nga ni'yala xi tsokjonle, nga ni'yala xi sikjeson, koa ni'yala xi kjoaale xtile k'oa kjin koaikao.

Kjoatéxoma, sja (jin) 8

1. Je naxinandá kao jé chjota yama tjilen nd'e nga k'oa'ind'ele nga kaote s'in koatio jo s'in sakatio je chjota jchingale, k'oa nga ni'yala xi kjoaale kjoab'aisjen xo tjin k'oa sichantjai.
2. Tjinele jé naxinandá xi nchjani chjota yama nga nga koatio ts'inya k'oate k'oendaya kjoa nga:
  - a) Tjin xi mele kjoaale, sik'antjai kaote sichajin je kjoab'aisjenle k'oate jo s'in beni chjota yama.
  - b) Tsa tjin xi mele kjoaale je nangile k'oate je tsojmi xi tjio konni.
  - c) Nga kjin koángikao ningala nga likui k'oa tjin tokon.
  - d) Nga s'enele nga kjaai s'in skueni k'oa sik'antjaiya je kjoab'aisjenle.
  - e) Tsa tjin xi sik'abi én nga kata ma jticha chjota yama.

Kjoatéxoma, sja (ñajan) 9

Ngats'i naxinandá kao je chjota yama tjinle nd'e nga koatio jtin k'oa koate s'in skueni jo s'in tsabe je chjota jchingale. Tonga ni'yala xi tjinle nd'e nga taon skue je chjota xi k'oa s'in tjio.

Kjoatéxoma, sja (te) 10

Likuin kuan nga kjaai chjota koangatjenguile chjota yama ña nangile ma. Likui koan nga k'oa k'oa'ain sa likui titjon 'miyale, tsa likui titjon s'endagin jotjin s'echjile koa nga indía kata b'aind'ele nga indía koai nangile.

Kjoatéxoma, sja (te jngo) 11

1. Ngats'i nangi kao naxinandá yama tjinle nd'e nga koate s'in skueni k'oa nga koate s'in koatio jo s'in tsabe k'oa jos'in sakatio chjota jchingale. Nga koas'in koatio nga nsjai k'oa nga sikuinda je kjoa xkontokon xi kisik'enja chjota

jchingale. Tjinle nd'e nga k'oate koayale chjota xik'a je tsojmi xi sakatio chjota jchingale, kicha xi sichjen, nangi xi 'be xkon, je en xi tsoya chjota jchingale.

2. Tjinle jé chjota xa titjonle chjota yama nga je xi k'oéndaya kjoa sa tjin xi mele nga kata nichajin a xo koaikao che tsojmile a xo nangile chjota yama.

Kjoatéxoma, sja (te jao) 12

1. Ngats'i nd'e kao naxinanda yama tjinle nd'e nga koakoyale chjota xik'a jo s'in batio, jo s'in beni; tjinle nd'e nga sikuinda je ninale kao je nangui ña fi sijele kjoanda ninale; tjinle nd'e nga kata nikasen je yaole ya nd'iale kao je chjota xinkjin s'a kjai naxinandá kuiya.
2. Je chjota xa titjonle sjua kjoanda nga k'oa koan.

Kjoatéxoma, sja (te jan) 13

1. Ngats'i nd'e yama tjinle nd'e nga sjuale nga n'io, nga sichjen k'oate nga koakoyale je xtile je éngle, nga k'oate s'in koatio jo s'in sakatio, jo s'in kisikaaisjen chjota jchingale. Tjinle nd'e nga sjuale jaain chjota, nangile, k'oa nikitjason jé Éngle.
2. Je chjota xa titjonle tjinnele nga kata bitjason én xi nrua t'a xon xotjin, k'oate n'io tjinele nga kuinjyile jo chjota xi sik'atoya én yama xi kuinchjan chjota ani nga kata machoyale chikon meni xi machjenle chjota yama.

Kjoatéxoma, sja (te ño) 14

1. Ngats'i naxinanda yama tjinle nd'e nga sixakao je nd'ia chinexonle jña kao je éngle k'oate kao je kjoab'aisjenle chjota jchingale sakoyale je xtile.
2. Tjilen nd'e je xti yama s'a kui xi mele nga kjoaas'en to jme nd'a chjinexon xi mele, k'oate tjilen nd'e nga sichjine je yaole sand'a ña k'oa kuitsole kjoab'aisjenle. K'oa ni'yala xi tjinle nd'e nga likui sjuand'ele k'oa nga likui to taon skue.
3. Je chjota xa titjonle chjota yama xi tjinnele nga kata bitjason je én xotjin, k'oa jé si tsa xti nd'i xi ngiza nda nikuinda, k'oa k'oaind'ele nga kata 'miyale kao je Éngle.

Kjoatéxoma, sja (z'aaon) 15

1. Tjinle nd'e ngats'i chjota yama nga kata set'a ya xon xi nik'abile xti kao chjota xi kot'aya nga tjio je chjota yama xi kjaai s'in beni, tjinle nde nga kata be ngats'i chjota jngotjondai sond'ena nga tjin chjota xi yama 'mile.
2. Je chjota xa titjonle tjinnele nga kata bitjason je én xotjin k'oate nga kata s'endaya jé kjoa xi sikiaon chjota yama.

Kjoatéxoma, sja (z'aaon jngo) 16

1. Tjinle nd'e ngats'i nd'e yama nga ní'ya xi si sikáo, nga je éngle sichjen nga sik'abi son je kjoa xi tjin.
2. Je chjota xa titjonle tjinnele nga kata bitjonson je én xo tjin, nga je naile kicha kao je xon xi bakoya meni xi ma í son'dena kata be xkon jo s'in sixa chjota yama.

Kjoatéxoma, sja (z'aaon jao) 17

1. Ngats'in chjota kao naxinandá yama tjinle nde nga k'oate kata bisenkao kao jé kjoatéxoma xi sikuinda chjota si sixa xi nichjen nga tjondai son'de kao je xi to ya n'dele nichjen.
2. Je chjota xatitjonle tjinnele nga likui to taon jcha xti xi je sixa, nga likui xa xi sikiaon kjoab'aisjenle, yaole kao je kjoabjinachonle xti xi je sixa.
3. Nga ts'i chjota yama tjinle nd'e nga likui ch'ao nikao nga likui taon jcha nga koai síje xa.

Kjoatéxoma, sja (z'aaon jan) 18

Tjinle nd'e ngats'i nd'e yama nga jngo chjota yama kuitjotinle xi kosonle me koatéxoma machjenle chjota yama, k'oa tjinle nd'e nga koatio jtin koa kosonle jé kjoatéxoma xi sikuinda je naxinandále

Kjoatéxoma, sja (z'aaon ño) 19

Tjinnele chjota xa titjonle nd'e yama nga jkonagile nga ts'i chjota yama tsa kjendiale kjoatéxoma xi nixakao, k'oa sank'ia koaind'ele nga sixa.

Kjoatéxoma, sja (kan) 20

1. Ngats'i nd'e yama tjinnd'ele nga k'oas'in koatéxomale, nga k'oas'in sixa k'oate nga k'oas'in koatiokao kao nd'e sik'a jo ngiza nda kjendiale.
2. Je nd'e yama xi yoma tjio tjinnd'ele nga k'oaile ngan'io, nga kuisenkao.

Kjoatéxoma, sja (kan jngo) 21

Ngats'i naxinadá yama tjinnd'ele nga ngiza nda koatio kon k'oate nga nda kjoakao nd'e xink'a, nga nda k'uinyale ya nd'ia chinexonle, nga ngiza nda s'echjile, nga sichine yaole sand'a ña k'oa kuitso tokon, nga tjuele jngo nd'ia, nga sje koatio, nga s'ele xki, nga nikuinda.

Je chjota xa titjonle xi tjinnele nga kata bitjoson én xotjin, k'oa nga ngiza nda kata nikuinda chjota jchinga, yanchjin, xti kao je chjota xi yoma.

Kjoatéxoma, sja (kan jao) 22

1. Ngiza nda nikuinda yanchjin, chjota jchinga, xti kao chjota yoma.
2. Je chjota xa titjonle tjinnele nga likui taon kata 'ya k'oate nga likui kata nikiaon chjota xi kanik'axki.

Kjoatéxoma, sja (kan jan) 23

Tjinnd'ele chjota yama nga skota'ya jo chon nd'ele k'oa jo s'in tjio chjota xinkjin, k'oa k'ia kjosonle meni xi machjenle ngats'i chjota xi tjiosisjcha yaole ya nd'ele. Tjinle nd'e chjota yama nga sinda xon ña koakoyale chjota jo s'in nikao nga ngiza nda koatio, jo s'in ngiza nda sixa.

Kjoatéxoma, sja (kan ño) 24

Tjinle nd'e chjota yama nga k'oa s'in sixkile yaole jo s'in tsabeni chjota jchingale, nga koas'in skueni nga sjai, k'oate nga likui chjaale tsomi xi sichjen. K'oate nga likui taon jcha nga koaisije kjoanda chjota xa kao chinexki.

Tjinle nd'e ngats'i naxinandá nga likui nikiaon yaole kao kjoab'aisjenle, je chjota xa tijtonle tjinnele nga kata bitjoson én xotjin.

Kjoatéxoma, sja (kan aon) 25

Ngats'i naxinada yama tjinnd'ele nga tse koan nangi, nanda xi tsakatiale chjota jchingale, k'oate tjinle nga sikuinda nga ts'e xtile koan nixin nga nyaoni.

Kjoatéxoma, sja (kan jaon) 26

1. Ngats'i naxinadá yama tse nangi xi tjio, xi tsakatse, xi sixat'a.
2. Ngats'i naxinadá yama tjinle nd'e nga s'ele nangi ña sixa jo s'in ngiza nda kjendiale.
3. Je chjota xa titjonle xi sikuinda je naginle ani nga likui kata chjaale.

Kjoatéxoma, sja (kan ñajan) 27

Je chjota xa titjonle naxinandá yama tjinnele nga choba tjin k'oate nga k'ueenele naxinandá xik'a nga kata 'ya xkon je kjoatexomale, kjoab'aisjenle, nangile kao ts'ojmi xi tjio koni chjota yama. k'oa tjinnd'le chjota yama nga k'oate kuinchja.

Kjoatéxoma, sja (kan jin) 28

1. Tjinnd'ele chjota yama nga kata sendaya je kjoale a xo nda kata s'ejchile tsa tjin xi to kiskue naginle, tsa tjin xi kisikitson nangile, tsa ní'ya xi jo kitsole nga k'oa koan.
2. Likui koasenkao je kjoatéxoma xikji chjota yama tsa titjon tsakjaoya je kjoa xi tsoya én xi kafaato.

Kjoatéxoma, sja (kan ñato) 29

1. Tjinle nd'e ngats'i naxinadá yama nga sikuinda je nindole, jñale kao je xa xi sjuale kjoanda nga tjio kon. Je chjota xa titjonle tjinnele nga k'uenda xon ña chosonle jo s'in nikuinda naguinle kao xalr chjota yama.
2. Je chjota xa titjonle naxinandá yama sikuinda nga likui tje xi n'io sikiaon chjota kao sond'ena kata nikatjen ña tjio nagile. Likui 'ya xi tjinnd'ele nga k'oa s'in tsa likui titjon kisik'enja én nga k'oa koan.
3. Tsa tjin xi tje xi n'io sikiaon chjota kao sond'ena sik'atjen ya nangile chjota yama, tjinnele chjota xa titjonle nga k'oenele chjota chine kao chjota yama nga kata kosonle jo s'in s'endayani kjoa xotjin, k'oa te jeni chjota yama xi sixakao kjoa xitjin.

Kjoatéxoma, sja (kan te) 30

Likui koan nga je chjota tjo'me (xi soldado 'mile nga kastia) kuicho katio nde yama tsa likui je xi kisja nd'ele a xo kui kisije.

Tjinle nd'e chjota yama nga titjon chjonangile tsa kjendiale nga chjota tjo'me kuicho katio son nangile k'oa nga sjoand'ele nga ya sixa choya.

Kjoatéxoma, sja (kan te kao jngo) 31

Ngats'i naxinandá yama tjinnd'ele nga sikuinda, nga ngiza nda sixakao je naxinandále, kjoaxkontokonle, xkile, kjoab'aisjenle, kjoachinele, nangile, cho xi tjin ya nangile, kao je kjoasjoale.

Je chjota xa titjonle tjinnele nga k'oene nga kata bitjoson én xotjin.

Kjoatéxoma, sja (kan te jao) 32

1. Ngats'i naxinadá yama tjinnd'ele nga je xi skosonle meni xi machjele chjota xinkjin k'oa jo ngiza nda kjendiale naxinadale nga nixakao.
2. Je chjota xa titjonle xi sikuinda nga titjon nda kata chot'aya je xa xi koais'iako ya nd'ele chjota yama.
3. Je chjota xa titjonle naxinada yama tjinnele nga koakoyale chjota yama ñani ñ anda koan xa xi mele s'in koa ñani ña likui nda koan.

Kjoatéxoma, sja (kan te jan) 33

1. Tjinnd'ele chjota yama nga k'oate s'in koatio k'oate skue jo s'in tsabe chjota jchinagale.
2. Tjinnd'ele nga je skuegin chjota xale kao je kjoatéxoma xi ngiza kjendiale.

Kjoatéxoma, sja (kan te ño) 34

Ngats'i naxinada yama tjinnd'ele nga koako, sikuinda k'oa nga ngiza nda sixakao nd'ia básenle, je kjoaxkontokonle, kjoachinele, xkile, k'oa je kjoatéxomale, tsa tjinle.

Kjoatéxoma, sja (kan te kao aon) 35

Ngatsi naxinandá yama tjinnd'ene nga je skosonle me xa xi b'akaole chjota xi ya sijcha yaole.

Kjoatéxoma, sja (kan te jaon) 36

1. Ngats'i chjota yama xi ya tjiosjijcha yaole ña tjio je chinrrole naxinandále, tjinnd'ele nga koan miyo koate nga koasenkao naxinandá xik'a.
2. Je chjota titjonle tjinnele nga kata bitjason én kjoatéxoma xo tjin.

Kjoatéxoma, sja (kan te kaoñajan) 37

Ngats'i naxinandá yama tjinnd'ele nga kata bitjason je kjoatexoma xi síndá je chjota xa titjonle sinda.

Ngats'i chjota yama xi koasenkao je kjoatéxoma xo tjin.

Kjoatéxoma, sja (kan te jin) 38

Jé naxinanda yama kao jé chjota xa titjonle sikuinda nga kata bitjason én xi nrroa t'a je kjoatexoma xotjin, ani nga k'oa s'in koatio jo tso xo xotjin.

Kjoatéxoma, sja (kan te kao ñato) 39

Ngats'i naxinada yama tjinnd'ele nga je chjota xa titjonle sjuale ngan'io kao taon k'oate kao chjota chine xi sjua kjoanda nga kata bitjason kjoatéxoma xotjin.

Kjoatéxoma, sja (ñachan) 40

Ngats'i naxinanda yama tjinnd'ele nga kata mandajin to jme kjoa xi tjinle kao xik'a naxinandá. K'oa jcha xkon je kjoaxkontokonle, kjoachinele kao je chinrrole nagile.

Kjoatéxoma, sja (ñachan jngo) 41

Je chjota xi tjinle xa ya Nd'ia Basenle Naxinandá xi Tjio Jtin xi tjinnele nga sjua taon, sik'abi én k'oate chjota chine sikasen ani nga kata bitjason kjoatéxoma xi í nrroa t'a. k'oate k'uinyale chjota yama nga k'oa tjin kjoa xi tijna.

Kjoatéxoma, sja (ñachan jao) 42

Je Nd'a Basenle Naxinandá xi Tjio Jtin xi, xi sik'abi én k'oate sikuinda nga kata 'ya xkon k'oate nga kata bitjoson én xi bakoya je kjoatéxoma xi sikuinda chjota yama.

Kjoatéxoma, sja (ñachan jan) 43

Je kjoatexoma én xi nrroa t'a xon xotjin je én xi sikuínda k'oa sjoa kjoanda nga nda kata batío ngats'i naxinandá yama.

Kjoatéxoma, sja (ñachan ño) 44

Je kjoatéxoma xi nrroa t'a xon xotjin tisikuinda yanjchin yama kao chjota x'in yama.

Kjoatéxoma, sja (ñachan aon) 45

Nijmela xi nrroa t'a xon xotjin kjoejchale ndia chjota yama nga ngiza nda koatio.

Kjoatéxoma, sja (ñachan jaon) 46

1. Je xon xotjin likiu sjua end'e nga toxkia s'in chjota yama k'oa k'ia sije nga kata b'asentjai je kjoatéxoma xotjin.
2. Je xa xi tjinle xon xotjin kui nga kata 'ya xkon je kjoa bijnachonle chjota yama.
3. Je én xi nrroa t'a xon xotjin, kui xi mele nga naki kao én kixi k'oate kao kjoaxkontokon nijchen.

ÉN XI KISIK'EJNA CHJOTA XA TITJONNA XI SOCORRO ROVIROSA 'MI XI NAXINANDA MÉXICONA SIKUINDA YA ND'IA BASENLE NAXINANDÁ XI TJIO JTIN, YA NUEVA YORK. EUA, NGA KIJCHOE TJAO JE KJOATÉXOMA XI B'ASENTJAI NAXINANDÁ YAMA.

Chjon Presidenta

N'io sjuale naxinada México nga jé cho kisjua kjoanda je chjota totjonle Nd'a básenle naxinada xi tjio jtin nga kata sixa je kjoatexoma xi sikuinda naxinanda yama.

N'io nda tjin kon chjota xale naxinada México nga je jaato jaociento no nga kitjue índia naxinandána k'oa nga í ña n'io kjin jkoya chjota yama tjin í nd'enajin, k'oa nga je chjota yama xokjoan selen naxinandánajin.

Je chjota yamana xi sjuale ngan'io naxinandana kui nga ngiza nda nixa k'oa kui nga ngiza nda bijna.

Naxinandá Méxicono kao je kjoatexomale sjuale ngan'io kjoatexoma xotjin.

K'oa k'oasin bakoya k'oa sixakao xon xotjin jo s'in nrroa t'a ibi:

K'oaind'ele chjota yama nga je kata kosolen jo s'in kjoatéxomale k'oa jos'in koatiokao xinkjin nga k'oa tso je kjoatexoma xi nrroa t'a xon xotjin ya sja 3, 4 y 5, ani nga ngiza nda koatio chjota xi í naxinandana tjio sisjcha yaole.

Je kjoatéxoma sja 26, 27 kao sja 28 sikuinda je nangi xi kisik'ejnale chjota jchingale chjota yama koate je nangi xi je tsakatse. Jo tso je kjoatexomale naxinandana ya sja 27 kao 28.

Je én kjoatexoma xi nrroa t'a xon xotjin je kjoatéxomale naxinandána sjuale ngan'io ani nga ngiza nda koationi chjota x'in kao yanjchi yama.

Na xi kat'e jchino.

Nd'e Nueva York, septiembre no 2007